

Nyt og noter

Lær at se –

Af Harry Haue

Lær at se – en billedskat fra skolens vægge

Udstilling på Danmarks Grafiske Museum, Brandts Klædefabrik, juli 1994. Udstillingens arrangør: *Christian Glenstrup*.

Erik Kjersgaard: Den danske billedbog. Udvalgte billeder fra land og by ved århundredskiftet – set fra skolebænken. *Fogtdals Illustrerede Tidende*, 1994, 47 sider.

Lær at se er som didaktisk princip så gammel som skolen selv. I oplysningstiden blev denne undervisningsform sat i system, og et af midlerne var anskuelsestavler. Comenius, Basedow og Pestalozzi var med til at udforme denne tradition. I Danmark vandt tavlerne så småt udbredelse i 1800-tallets anden halvdel, for med Det

Fra udstillingen på Brandts klædefabrik

Sthyrskes Cirkulære fra 1900 at få en central plads i folkeskolens undervisning især med oprettelsen af et nyt fag, anskuelsesundervisning. Hensigten var: »Ved samtaler, støttet først til virkelige genstande, senere tillige til tegninger på skoletavlen eller til vægbilleder, søges barnets sansning og forestillingsliv opdraget, ligesom det øves i at udtale sig om, hvad det har iagttaget, og forberedes således for den egentlige fagundervisning.«

Indtil udviklingen af den litografiske trykkemetode i midten af forrige århundrede blev tavlerne fremstillet ved hjælp af træ- eller kobberstik, der skulle håndkoloreres. Stentrykket derimod kunne fremstille flerfarvetryk af høj kvalitet i én arbejdsgang, og tavlerne blev dermed billigere og mere ensartede i kvaliteten. De nye litografiske anstalter indledte et samarbejde med tidens førende kunstnere: Poul Steffensen, Erik Henningsen, Rasmus Christiansen m.fl.

Til denne sommers udstilling på Danmarks Grafiske Museum i Odense havde Christian Glenstrup udvalgt typiske danske og udenlandske tavler ud af de ialt 12.000, der befinder sig i den danske studiesamling på Danmarks pædagogiske Bibliotek. På museet kunne disse tavler ses sammen med de maskiner og hjælpemidler, der blev brugt til fremstillingen af dem. Sten, udstoppede fugle og en snog i sprit var udstillet i en skolestue med de mest almindelige danske skolemøbler fra omkring århundredskiftet. Det moderne anskuelsesmiddel, interaktiv video, var der også, og illustrerede hvordan eleverne i dag selv kan fremkalde et ud af mange tusind billeder på egen skærm.

En spændende udstilling, som på grund af publikumsinteresse måtte forlænges et par uger. Reproduktioner af de mest almindelige tavler blev fremstillet i forbindelse med 1814-skolelovens 175 jubilæum og kan købes ved henvendelse til Christian Glenstrup, som i Uddannelseshistorie 1991 har skrevet om tavlernes fremstilling og pædagogiske anvendelse. Selve samlingen på den danske studiesamling er beskrevet af Inge-Birgit Thuesen i Årbogen i 1980.

Fogtdals Illustrerede Tidende har udsendt et tillæg med gengivelse af typiske tavler omkring 1900. Tavlerne er i god farvegengivelse, og Erik Kjersgaard fremkalder med letflydende tekst processer og strukturer bag de ofte pædagogisk hårdtpumpede fremstillinger af hverdagslivet på land og i by.

Desværre er tavlerne ikke forsynet med kildeangivelse. Smedien s. 15 er næppe en landsbysmedie og er ikke fra Alfred Jacobsens Danske Billeder, men fra Th. H. Lunds anskuelsesbilleder fra 1979.

For god ordens skyld skal det her understreges, at tavlerne er affotograferet fra samlingen på Danmarks pædagogiske Bibliotek. Forhåbentlig vil tavlerne snart kunne ses på et egentlig Dansk Skolemuseum.

Historieundervisning i folkeskolen – status foråret 1994. Mareridt eller?

Pia Sigmund

Årbogen har tidligere bragt analyser af skolens historieundervisning, betragtet over et tidsforløb. I år gør vi en aktuel status for folkeskolens vedkommende, og den er tankevækkende. **Pia Sigmund** er historiestuderende ved Odense Universitet og har – som led i sit studium – foretaget en undersøgelse af historieundervisningen i en folkeskole (hvor hun selv har været ansat i en årrække). Nedenstående er en sammenfatning af undersøgelsens resultater – med en konklusion, der indebærer forandringer. Forfatterens bog »Oldemor Erna« er anmeldt i nærværende årbog.

Eleverne i folkeskolen har en time historie om ugen i 3.-5. klasse og to timer i 6.-9. klasse. I 3.-5. klasse samlæses historie ofte med biologi og geografi som faget orientering, ialt i tre ugentlige timer. (Fra efteråret 1994 er timetallet det samme for 3.-8. klassens vedkommende; i 9. klasse bliver historie afskaffet og erstattet – ? med fem timer samfundsfag om ugen.)

I foråret 1994 har jeg lavet en undersøgelse omkring disse undervisningstimer og deres udnyttelse. Jeg interviewede nitten kolleger, der underviser min skoles tyve 3.-9. klasser i historie. Jeg stillede mine kolleger 24 spørgsmål, der blev udgangspunkt for samtaler på mellem 1/2 times og 2-3 timers varighed.

Mit sigte var at finde ud af, hvilke forudsætninger lærerne har for at undervise i faget, hvordan de underviser, og hvordan elevernes indsats og holdning er.

For at give perspektiv til mit syn på denne ene skole har jeg desuden talt med en række historielærere fra andre folkeskoler rundt i landet.

Der var stor overensstemmelse mellem skolerne. Min skole har 34 normalklasser og 6 centerklasser for handicappede. Den ligger i et byområde/forstadsområde i Odense. Der er ca. to fremmedsprogede elever pr. klasse. I gennemsnit vælger 4-5 elever fra en klasse gymnasiet efter 9. eller 10. klasse.

Skolen kan også karakteriseres som en dansk normalskole, når man ser på lærerne og deres forudsætninger for at undervise i historie:

14% af lærerne har linjefag i historie. (14.1% på landsplan ifølge Undervisningsministeriets undersøgelse fra 1991 af 2300 lærere på 95 skoler.)

25% af skolens lærere, der har linjefag i historie, underviser i faget. (23-26% på landsplan.)

5% af linjefaglærernes undervisningstid går med at undervise i historie. (4-5% på landsplan.)

De nitten lærere, der underviser i historie i skoleåret 1993-1994, fordeler sig med ni kvinder og ti mænd; halvdelen af dem ligger i aldersgruppen 40-50 år.

Fire af de nitten lærere har aldrig undervist i historie før, seks har undervist »nogle år«, tre har undervist, siden de blev dimitterede (for 12-25 år siden). De fleste nævner, at de »følger med klasserne« og tager faget, når det passer med fagfordelin-

gen i deres dansk- eller matematikklasse. To af de nitten lærere har taget længerevarende kurser i historie, fire har fulgt kurser i orienteringsfag. (Udbudet af kurser i historie er ganske lille, både fra DLH og Amtscentralerne.)

Ni af de nitten lærere er også klasselærere i den klasse, hvor de underviser i historie. Syv har dansk i klassen, otte har matematik. De fleste har mindst tre fag i klassen, mange har fire og fem fag i klassen, nogle få har seks fag i samme klasse. Gennemsnitligt har lærerne 10,5 timer i deres klasse, inklusiv historie.

Elleve af de nitten lærere siger, at de underviser i historie på grund af skolens fålærerprincip: Når de allerede har et eller flere fag i klassen, må de tage småfagene med. På andre skoler, hvor fålærerprincippet ikke er så strengt overholdt, bestræber man sig på at bruge faglærere i de ældste klasser; men i praksis ser det oftest ud som på min skole: Historie bliver taget af en lærer, der i forvejen har et antal timer i klassen.

Hvad enten man ønsker det eller ej, er fålærerprincippet kommet for at blive, og de lærere, der har linjefagsuddannelse i historie, underviser ikke eller sjældent som faglærere i faget. Mine kolleger nævner desuden flere grunde til, at historiefaglæreren ikke mere optræder:

»Det er en fordel at have mange timer i en klasse«, er en almindelig udtalelse. »Historie løsrevet fra andre fag (underforstået dansk og matematik) er en håbløs opgave i dag.« »Det er et mareridt at have historie, når det ikke er i egen klasse.« »Når man ikke kender eleverne, får man negative erfaringer.« »Historie er et lavprestigefag for alle, både elever, lærere, forældre og for ledelsen.« – man kan ikke forvente opbakning. To lærere med linjefag fortæller, at de tidligere har undervist som faglærere med mange historietimer i flere klasser; nu bruger de kun deres erfaringer i forbindelse med andre fag og med tværfaglighed.

I folkeskolens yngste klasser er tværfaglighed og arbejde med emner og temaer meget udbredt. Eleverne er interesserede, nysgerrige og glade for såvel historieundervisningen som for tværfagligt arbejde; der er et væld af emner, der fanger og fungerer.

I de ældste klasser, fra 7. klasse, mister en del af eleverne interessen for historie og gør deres bedste for at boycotte undervisningen, den være nok så godt tilrettelagt. Denne gruppe elever kan forhindre eller ødelægge timerne for de mere interesserede i klassen. Det er svært at motivere gruppen af uoplagte, selv for den mest velforbedrede faglærer. Undervisningen lykkes bedst for lærere, der kender eleverne godt og har mange timer i klassen.

Kun ganske få af mine kolleger mener, at der kan skabes mere prestige omkring historie ved karaktergivning eller skriftlige vurderinger. Det vil i alle tilfælde være næsten umuligt at bedømme en elev i et to-timers snakkefag som historie. Lektier i historie bruges ikke mere. Der vil altid være en vis, temmelig stor del af en klasse, der ikke læser lektier: »Lektier er en utopi«, som en af mine kolleger siger.

Skolen indkøbte Munksgaards omfattende historiesystem i 1981, lige som størsteparten af de skoler, jeg har været i kontakt med; der er almindelig enighed om, at det »er sprogligt svært, spørgsmålene er stereotype og fører ikke til en konklusion.« »Det er meget abstrakt, svært. De keder sig og kan ikke forstå det.« – Siden har der

ikke været råd til at købe nye materialer. Til gengæld bruges Amtscentralens klasse-sæt meget, og mange lærere gør en stor indsats for at finde de rigtige materialer. Lærerne klipper og klistrer og fabrikkerer mængder af fotokopierede undervisnings-materialer. Lærerne viser stor fantasi og opfindsomhed. Ti lærere bruger fiktion som baggrund eller udgangspunkt for historieundervisningen. Det er altså ikke lærebogs-systemer, der styrer undervisningen; kun en lærer bruger systemet uden supplerende materialer; men mange kolleger udtrykker ønske om at få indkøbt nogle tidssvaren-de materialer. Flere har foregrebet den ny skolelov ved at begynde projektopgaver i de ældste klasser. Mange gør et stort arbejde med at forsøge at få fortid, nutid og fremtid til at hænge sammen.

Ikke alle lærere følger undervisningsvejledningen: »Den er svær at forholde sig til«. Det kan særligt i de ældste klasser forekomme, at lærere kun gennemgår de pe-rioder og emner, som hun eller han føler sig hjemme i, og som interesserer eleverne. Her er 2. verdenskrig populær. Nogle elever kommer ud af folkeskolen med huller i deres historiske viden og med ringe historisk bevidsthed, fordi en normal undervis-ning kan være svær at gennemføre i 7.-9. klasse.

Sytten af nitten kolleger mener, at elevernes førviden om historie er ringe, og at kun få børn i hver klasse har brugbare erfaringer fra museumsbesøg, rejser og medi-er. »Historie uden for skolen« er ikke en faktor, som folkeskolelærere kan bygge på. Historie bliver fortrængt af en springende actionverden, af spændingsfilm, lom-mespil, overfladiske småsnakkende radio- og TV-udsendelser og masser af visuelle og auditive indtryk. Mange af de større elever glider ind i denne fantasi og drømme-verden, hvor selv den bedste historieundervisning tager sig mat ud i sammenligning.

Det ser ud til, at piger og drenge har hver deres forudsætninger for at udvikle hi-storisk bevidsthed. Pigerne interesserer sig for socialhistorie, for berømte mennesker og er grundige med skriftligt arbejde. Drengenes interesser ligger hos »krudt og kug-ler«, spænding og opdagelsesrejser. Måske kan nogle af historiefagets problemer løses ved at dele eleverne efter interesser i et antal timer.

Alle kolleger har gode oplevelser med de små elever. Et sted i 6. klasse sker for-andringen. Fra 7. klasse bliver historieundervisning sværere at gennemføre. En del af hver classes elever er ligeglade med undervisning i historie: Det er vigtigere for dem at blive dygtige til matematik, og deres hoveder er fyldt op med voldsfilm og computerspil.

Når der så ikke er opbakning bag historieundervisningen,

– og historie har status som et lille bifag mellem de store tunge: Dansk, matema-tik og sprog,

– og lærerne ikke har kurser eller linjefag i historie, så må det se sort ud for histo-rie; men vel at mærke kun i folkeskolens ældste klasser.

En løsning kunne være at give de yngste klasser flere timer i historie og at lade fa-get blive valgfag (med gode ressourcer) fra 7. klasse.

*Den Plessenske Skole i Vallensved
– Et Skolemuseum i Sydsjælland –*

Ved lærer og seminarielærer, cand.pæd. Jens Tommerup

Carl Adolf von Plessen

En af 1700'tallets store godssamlere C.A. v. Plessen (1678-1758) udstedte for 270 år siden, d. 19. oktober 1724, et gavebrev. Med dette lagde han grunden til en egentlig undervisning af egnens landbobørn. En undervisning der dog kun kom til at omfatte børnene på hans godser, men da de var vidtstrakte, blev det i løbet af få år til 15 skoler og ret så mange børn.

I tiden omkring 1724 sad C.A. v. Plessen centralt placeret i Danmarks styre. Han var til en start overkammerherre hos Frederik d. IV, men hvad der især fik betydning for hans skoletanker var venskabet med kongens bror, prins Carl og dennes søster, Sophie Hedevig. Sammen skabte de bl.a. fondatsen for Vemmetofte kloster. Senere blev hans indflydelse yderligere styrket, da han efter Christian d. VI's tronbestigelse i 1730 blev rådgiver for kongen, en indflydelse, der varede indtil 1733, da det kom til et brud.

Den Plessenske skole i Vallensved (Foto: Jens Tommerup)

Fælles for disse personer var en stærk fromhedstro, den såkaldte pietisme, der førte til at de oprettede mange skoler på deres jorder. Den pietistiske grundholdning ses tydeligt i gavebrevets ord, om at

»den ungdom, med hvilken Gud mine forbeholdte godser velsigner, udi guds-frygt og den rene evangeliske lærdom vil [jeg] have undervist.«

C.A. v. Plessen nøjedes dog ikke med at bygge skolerne. Han betalte også indretningen af dem og forsynede dem med de nødvendige skolemateriale. Til skolen i Vallensved blev der indkøbt – 1 bibel, 100 katekeser og 100 ABCér. Dog befandt ikke alle bøgerne sig i skolen. Nogle brugtes i den nærliggende Vallensved kirke, hvor undervisningen kunne suppleres ved, at man inddrog Katekismusaltertavlen samt kalkmalerierne.

Lærerne

De lærere, der underviste på skolen fra 1724 frem til nedlæggelsen i 1813, var af meget forskellig støbning. Den først ansatte, Jochum Popp, havde før sin ansættelse i Vallensved tævet et barn så voldsomt, at faderen havde truet ham med tæv. Så han har næppe haft problemer med disciplinen.

En af de sidste lærere, Niels Christian Aarslev, var tæt på at blive afskediget, da sognefogeden i Kyse klagede over den efterladenhed og skødesløshed skoleholderne udviste ved ungdommens undervisning. De lod børnene undervise af deres koner eller af de andre børn (*indbyrdes undervisning?*), og når de endelig selv var til stede, tog de lovligt hårdhændet på børnene når de skulle ave dem ...

Klagen afvistes, men biskoppen pålagde lærerne, at de skulle være tilstede i timerne.

Skolen nedlægges 1813

Efter degneembedets nedlæggelse i 1807 stod degnens bolig ledig, så da skolen manglede plads, flyttedes den 1813 til den tidligere degnebolig. Skolebygningen stod nu tom i nogle år, indtil kammerjunker Mogens Scheel v. Plessen i 1817 skænkede bygningen til sognets fattige, og den var beboet indtil omkr. 1983.

Baghuset stammer måske fra fattighustiden. Dette hus, der i modsætning til selve skolen er stærkt forfaldent, er indrettet med to dasses samt 4 små aflukker, hver med plads til lidt brænde og et par dyr.

Skolemuseum fra 1987

Efter at den sidste beboer var flyttet ud, blev skolebygningen restaureret. Klasselokalet genskabtes, og det blev møbleret med kopier af gl. skolepulte med indbyggede sandkasser. Der indsamledes originale anskuelsesmaterialer i både plakat-, model- og dukkeformer.

I de syv år, skolemuseet har eksisteret, er samlingen vokset, og den rummer nu også et udvalg af gamle undervisningsmaterialer såsom – skrivehæfter, skolebøger, katekismer, tavler til griffelskrivning samt modelforlæg til håndgerningsundervisning.

Fremtiden??

For at øge offentlighedens adgang til dette skolemuseum arbejdes der i øjeblikket med planer om at ændre området omkring skolen. Det forfaldne baghus kunne sættes i stand og indrettes til et minihistorisk værksted, hvor landbotidens arbejdsformer kunne afprøves.

Samtidig hermed kunne de to stuer i lærerens del af huset indrettes som mødelokale møbleret med landbomøbler fra husets perioder samt plancher, der kunne fortælle om, hvordan et fattighus fungerede før i tiden.

Endelig kunne der dannes en venneforening, hvori de, der er interesseret i huset og dets brug, kan være medlemmer.

Kontaktperson: Jens Tommerup, Norgesvej 55, 4700 Næstved tlf. 53 72 43 91 sørger for adgang til skolemuseet. Litteratur: 1) Erling Pedersen: Vallensveds Sogns historie 2) J. Tommerup hæfte om skolemuseet og dets brug.

Apropos særklasserne i Herning

Af Torben Hvam

Det var morsomt at genopleve særklassen i »Herning højere Almenskole« foråret 1936 i månederne inden mellemskolen begyndte.

Af artiklen i Uddannelseshistorie 1993 fremgik, at særklassen eksisterede »i årene fra 1928 og op i 30'erne«.

Den levede dog videre i 1940'erne. Som gymnasiast med særskilt skolegård kan man nemt overse noget i mellemskolens gård (som ses s. 42). Jeg har derfor spurgt min søster, der gik i særklassen i 1942, og som mener den fortsatte nogle år endnu.

Min yngste bror (f. 1944) oplevede ikke særklassen. Loven af 1958 var da slået så stærkt igennem, at der kun var et enkelt sted i skolens store opland, der havde bevaret det gamle, humane skoleår (hvor man undgik eksamen i den værste hede). Det var i Ikast, hvor præsten gav særundervisning i latin, så eleverne fik den lille latinprøve, inden de begyndte i gymnasiet.

Af artiklen om »Det skiftende skoleår« fremgik, at det nymodens skoleår var et decideret byfænomen (s. 52). Da det blev indført i Herning, fortsatte særklasserne udelukkende for de mange elever fra det store opland. Det skete inden 1942.

Selskabet for Dansk Skolehistorie

Vagn Skovgaard-Petersen

holdt 30. oktober 1993 sit årsmøde på Københavns Tekniske Skole på Tuborgvej. Vi deltog dermed i fejringen af institutionens 150 års jubilæum – og fik både historie og rundvisning. *Wilhelm Marckmann*, tidligere rektor for Statens Erhvervspædagogiske Læreruddannelse, holdt et livligt og oplysende foredrag om »Erhvervsuddannelserne – som jeg har oplevet dem«.

Som det fremgår af »Redaktionelt« forrest i denne årbog, har Selskabets styrelse arbejdet med udgivelser. Vi kan godt tilføje, at museumsplanerne også har lagt beslag på både tanker og tid. En ny og flot folder er udsendt.

Vi er i gang med at oprette et repræsentantskab, der kan sikre forbindelsen med de forskellige skoleformer. I årets løb har vi fået mange henvendelser fra alle egne af landet med forespørgsler om materiale til udstillinger eller anmodning om hjælp til at sikre skolebygninger eller inventar.